

A Petőfi és a színház című konferencia szakmai beszámolója

Pályázati azonosító: 209108/00023

A Bajor Gizi Színészmúzeumban új kiállítás nyílik „*A színész utain virág s tövis terem*”. *Magyar nyelvű színjátszás Petőfi korában, 1823–1849* címmel. Ez a tárlat a költő életeseményeire alapozva mutatja be a magyar színjátszás 19. század első felére jellemző struktúráját, a reformkor politikai célkitűzéseit segítő kezdeményezéseit, a színjátéktípusokat, szerepköröket, a játszóhelyeket, a társulatok scenikai lehetőségeit, az ekkor használt gesztusnyelvet, a színészek társadalmi megítélését.

A kiállítás előzményeként, ahhoz kapcsolódóan *Petőfi és a színház* címmel 2022. november 24-én rendeztünk szakmai konferenciát.

A tanácskozás lehetőséget teremtett arra, hogy a résztvevők, a téma legjobb ismerői, irodalom- és színháztörténészek, muzeológusok beszámoljanak legújabb kutatási eredményeikről; egyúttal arra is jó alkalom volt, hogy az irodalomtörténeti- és színháztörténeti kérdések mellett a kortárs irodalmi és színházi törekvések is megjelenjenek.

A magyar színháztörténetben az állandó színház alapítása jóval többször került szóba, mint a vándorszínészet problematikája. Ezen az arányon ez a tanácskozás sem tudott változtatni, de a Petőfi-életút feldolgozása számos új nézőpontú megközelítésre adott alkalmat. Bár Petőfi fellépett a Nemzeti Színházban is, színészi pályafutását a vándorszínészet körülményei határozták meg. Ebben a korszakban, a vármegyék és a főúri mecénások pártolásának bizonytalansága miatt, a vándorszínészek közül egyre többen önálló vállalkozóként léptek fel, s néhány tagból álló, a közönséget a legszűkebb lakóhelyén felkereső társulatokat is létrehoztak.

Ezen a helyzeten az 1837-ben megnyitott Pesti Magyar Színház (majd Nemzeti Színház) működése sem sokat változtatott, de a fővárosban létesített intézmény prózai műsora – amely klasszikus művekből, kortárs külföldi és eredeti magyar színjátékokból állt – és

operarepertoárja mértékadóvá vált a vidéki színjátszás számára. Az új színházban a romantikus játéktípus lett uralkodó, s az új színészgeneráció meghatározó alakjai immár tudatosan keresik a művészi megújulás lehetőségeit.

Erről a színházi időszakról beszélt a konferencia legtöbb résztvevője; de a színház- és irodalomtörténeti témák mellett szó volt a nemrégiben előkerült újabb forrásokról, és a régebbi, az ismert dokumentumok friss szemléletű újraolvasásáról.

Az előadók közül többen elemezték, hogyan alakult Petőfi színpadi örökségének sorsa. Több előadó is foglalkozott a Petőfi-kultusz kapcsán életre hívott *Tigris és hiéna* című Petőfi-dráma 19. századi és 20. századi előadásával. De legalább olyan fontos volt azt is megvizsgálni, hogy a kortárs magyar drámaírás hogyan viszonyul ennek a színháztörténeti korszaknak örökségéhez.

Más előadás témája az volt, hogyan változott a színészek megítélése az elmúlt évszázadok során. Hogyan vélekedett a társadalom a színjátszókra a 19. század első felében, s hogyan ábrázolták a vándorszínészetet az írók, s milyennek láttatták a magyar filmművészet kiemelkedő alkotásai. Izgalmas téma volt áttekinteni azokat a színjátékokat, melyekben Petőfi alakja feltűnik.

Az előadók között köszönthettük a Petőfi-kutatás kiváló szakembereit: Margócsy Istvánt, Szilágy Mártont; a magyar színházi- és irodalmi élet jeles alakjait: Márton Lászlót, Győrei Zsoltot; valamint a legifjabb generációt képviselő, ígéretes fiatal kutatókat: Szabó-Reznek Esztert, Szalisznyó Lillát és Vaderna Gábort. A konferencián az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet részéről Kovács Emőke muzeológus, Ozsváth Eszter szakreferens és Gajdó Tamás tudományos munkatárs tartottak előadást.

A konferencián mintegy 50 fő érdeklődő vett részt.

A konferencia programja és az ott elhangzott előadások:

Petőfi és a színház

Az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet konferenciája

Bajor Gizi Színészmúzeum, 2022. november 24. (csütörtök) 10:00 óra

1124 Budapest Stromfeld Aurél utca 16.

Program

10:00 Köszöntő – dr. Bodolay Géza igazgató

I. rész:

Elnök: Margócsy István PhD, irodalomtörténész

10:10–10:30

Szilágyi Márton DSc irodalomtörténész, tanszékvezető egyetemi tanár, Eötvös Loránd

Tudományegyetem

Petőfi Kecskeméten: az életrajz egy pillanatának színháztörténeti tanulságai

10:30–10:50

Vaderna Gábor PhD irodalomtörténész, Eötvös Loránd Tudományegyetem

A meglepetés poétikája: Tigris és hiéna

10:50–11:10

Szabó-Reznek Eszter PhD irodalomtörténész, ELKH Bölcsészettudományi

Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet

Petőfi a kolozsvári színpadon. A Tigris és hiéna ősbemutatójának kontextusai

Szünet

11:30– 11:50

Szalisznyó Lilla PhD színháztörténész, Szegedi Tudományegyetem

„...méltánytalanság drámámat bérletfolyamban adni” – Petőfi felszólalása a Nemzeti Színház műsorösszeállítási gyakorlata ellen

11:50–12:10

Sirató Ildikó PhD színháztörténész, Országos Széchényi Könyvtár

Egressy, Petőfi és a Coriolán(us)

Ebéd

II. rész:

Elnök: Szilágyi Márton DSc irodalomtörténész, tanszékvezető egyetemi tanár, Eötvös

Loránd Tudományegyetem

13:30–13:50

Győrei Zsolt PhD drámaíró, drámatörténész, Színház- és Filmművészeti Egyetem

Bolygó király, avagy Szuper Károly színészeti naplója egy kortárs drámában

13:50–14:10

Márton László regény- és drámaíró, műfordító, Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia

Színpadi hóhérok egykor és most

14:10–14:30

Gajdó Tamás PhD színháztörténész, Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet

„Haladjatok, majd aztán pártolunk” – a vándorszínészet és a közvélemény

Szünet

III. rész:

14:40–15:00

Kovács Emőke muzeológus, Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet

Vándorszínészek filmen

15:00–15:20

Ozsváth Eszter színházi szakreferens, Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet

Petőfi alakja a magyar színházművészetben

15:20–15:40

Lengyel Emese etnográfus, design- és művészetmenedzser, PhD-hallgató, Debreceni Egyetem

Petőfi-versek operettszínpadon: A Szabadság, szerelem című Huszka-operett sajtóreceptiója

16:00

Vita, zárszó

Fotók az eseményről:

Sajtómegjelenés, sajtóvisszhang

<https://www.facebook.com/events/3205574329773331>

<https://magyarnemzet.hu/kultura/2022/11/petofi-a-szinesz-es-a-szinpadi-szerzo>

<http://mszt.org/konferencia/>

<https://iti.abtk.hu/hu/osztalyok/xix-szazadi-osztaly/1301-a-petofi-emlekev-elso-allomasai>

Budapest, 2023. február 14.

PETŐFI ÉS A SZÍNHÁZ

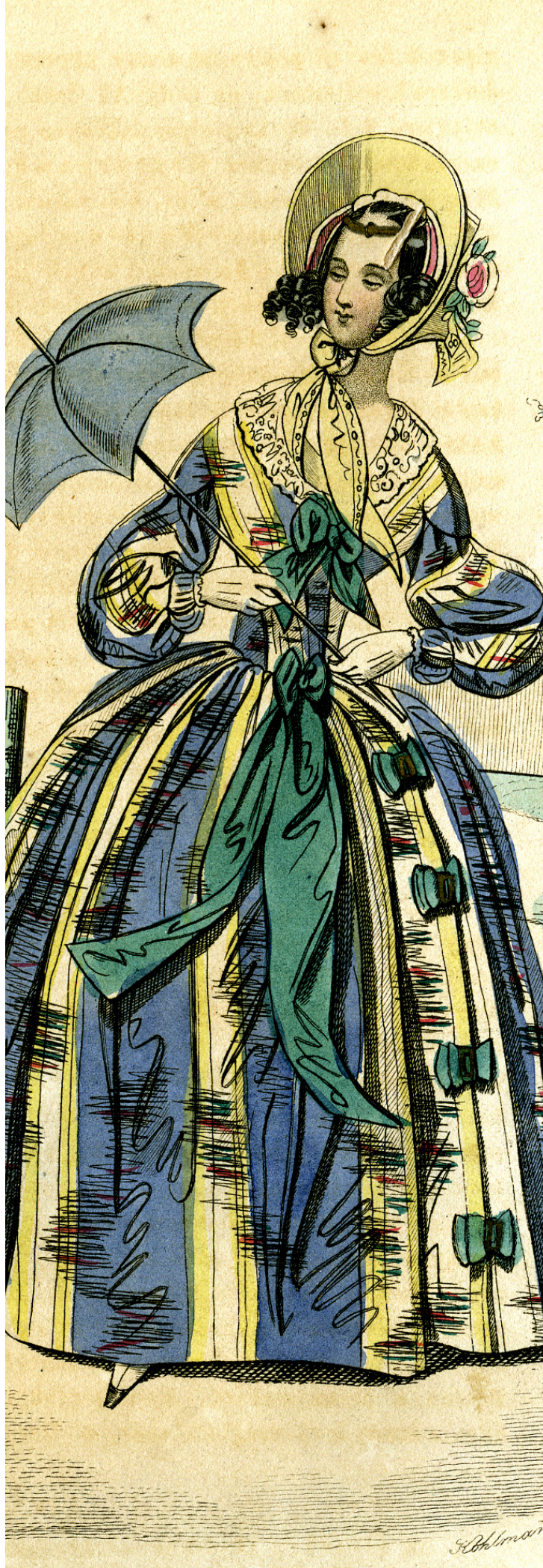
Az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet konferenciája

BAJOR GIZI SZÍNÉSZMÚZEUM | 2022. 11. 24. | 10:00

1124 Budapest Stromfeld Aurél u. 16.

PETŐFI ÉS A SZÍNHÁZ

Az Országos Színháztörténeti Múzeum
és Intézet konferenciája

2022. november 24. | 10.00

BAJOR GIZI SZÍNÉSZMÚZEUM
1124 Budapest Stromfeld Aurél u. 16.

PETŐFI ÉS A SZÍNHÁZ

Az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet konferenciája

Bajor Gizi Színészmúzeum | 2022. 11. 24. | 10.00
1124 Budapest Stromfeld Aurél u. 16.

10:50-11:10 SZABÓ-REZNEK ESZTER PhD irodalomtörténész, ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet
Petőfi a kolozsvári színpadon. A Tigris és hiéna ősbemutatójának kontextusai

Szünet

11:30- 11:50 SZALISZNYÓ LILLA PhD színháztörténész, Szegedi Tudományegyetem
„...méltánytalanság drámámat bérletfolyamban adni” – Petőfi felszólalása a Nemzeti Színház műsorösszeállítási gyakorlata ellen

11:50-12:10 SIRATÓ ILDIKÓ PhD színháztörténész, Országos Széchényi Könyvtár Egressy, Petőfi és a Coriolán(us)

Ebéd

Elnök: **SZILÁGYI MÁRTON** DSc irodalomtörténész, tanszékvezető egyetemi tanár, Eötvös Loránd Tudományegyetem

13:30-13:50 GYŐREI ZSOLT PhD drámaíró, drámatörténész, Színház- és Filmművészeti Egyetem
Bolygó király, avagy Szuper Károly színészeti naplója egy kortárs drámában

13:50-14:10 MÁRTON LÁSZLÓ regény- és drámaíró, műfordító, Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia
Színpadi hóhérok egykor és most

14:10-14:30 GAJDÓ TAMÁS PhD színháztörténész, Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet
„Haladjatok, majd aztán pártolunk” – a vándorszínészet és a közvélemény

Szünet

14:40-15:00 KOVÁCS EMŐKE muzeológus, Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet
Vándorszínészek filmen

15:00-15:20 OZSVÁTH ESZTER színházi szakreferens, Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet
Petőfi alakja a magyar színházművészetben

15:20-15:40 LENGYEL EMESE etnográfus, design- és művészetmenedzser, PhD-hallgató, Debreceni Egyetem
Petőfi-versek operettszínpadon: a Szabadság, szerelem című Huszka-operett sajtóreceptje

16:00 Vita, zárszó

PROGRAM

10:00 Köszöntő – dr. **BODOLAY GÉZA** igazgató

Elnök: **MARGÓCSY ISTVÁN** PhD irodalomtörténész

10:10-10:30 SZILÁGYI MÁRTON DSc irodalomtörténész, tanszékvezető egyetemi tanár, Eötvös Loránd Tudományegyetem
Petőfi Kecskeméten: az életrajz egy pillanatának színháztörténeti tanulságai

10:30-10:50 VADERNA GÁBOR PhD irodalomtörténész, Eötvös Loránd Tudományegyetem
A meglepetés poétikája: Tigris és hiéna

A konferencia a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával jött létre.

www.oszmi.hu

NEM ARATOTT ZAJOS SIKEREKET A SZÍNPADON A NEMZET KÖLTŐJE

Petőfi, a tigris és a hiéna

A reformkorban a színháznak különös jelentősége volt. A XX. századi irodalomtörténet mégis sokáig elhanyagolta az épp 200 éve, január 1-jén született Petőfi színházi pályafutásának a kutatását. De vajon milyen színész és drámaíró volt a nemzet költője? Erre a kérdésre is választ kaphattak az érdeklődők az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet közelmúltbeli Petőfi-konferenciáján.

SZÖVEG SZABÓ JUDIT

Petőfi érdeklődése minden szülői tiltás ellenére már kiskamaszként az előadó-művészet felé fordult. Bár elszánt próbálkozásai ellenére sem színészként, sem drámaíróként nem szerzett számottevő dicsőséget, e színházi jelenlétek nélkül is teljes értékű, nemzetközileg is jelentős életművet hagyott az utókorra.

Színpad és rajongás

Petőfi 1835-ben, aszódi gimnazistaként határozta el, hogy felcsap színésznek. Emiatt apja – akit az ekkor 12 éves diák egyik tanára értesített az „eltévelyedésről”, – hogy jobb belátásra bírja, alaposan megverte. A költő lelkében mély nyomokat hagyott az apai szigor. Már országosan ismert poétaként az *Úti jegyzetekben* így emlékezett vissza az aszódi évekre: „...1. Itt kezdtem verseket csinálni. 2. Itt voltam először szerelmes. 3. Itt akartam először színésszé lenni. A verselés a szerelem eredménye volt. A színésszé lenni akarásnak pedig nem annyira eredete, mint következménye nevezetes. Nevezetes és szomorú.”

Petőfi színpad iránti rajongása nem lankadt. A selmecbányai Evangélikus Líceumban töltött hónapok alatt már a holmiját is eladogatta, hogy jegyet válthasson az előadásokra. 16 évesen pedig otthagya a líceumot, Rónai álnév alatt néhány hétre statisztának is elszegődött a pesti Nemzeti Színházhoz.

Pest után az ozorai, majd a székesfehérvári vándorszínész-társulat következett, de a zajos siker mindenhol elmaradt. Lámpaláza és orrhangja miatt többnyire csak kisebb mellékszerepeket kapott, és a

Egressy Gábor: Petőfi Sándor portréja (dagerrotípiá, 1844 vagy 1845) Escher Károly fotográfus kémiai úton regenerált és az eredeti dagerrotípiához képest oldalfordított (véltetően a valós helyzetbe került) reprodukciója

fizetése is olyan alacsony volt, hogy nyomorogva tengette napjait. De fő ambícióját, hogy színész legyen, ennek ellenére sem adta fel. Azt az ajánlatot pedig, hogy a társulat állandó sűgőként alkalmazza, visszautasította.

1843-ban, húszévesen már Kecskeméten találjuk, ahol bár nagy becsvággyal tanulmányozta a hűn óhajtott *Shakespeare*-szerepeket, az ott töltött negyedév alatt mindössze egyszer adódott alkalma – a társulat egyik vezető színészenek, *Szuper Károlynak* távolléte miatt – eljátszani Lear király bolondját, 10 váltóforintért. *Szilágyi Márton* irodalomtörténész, az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) tanszékvezető egyetemi tanára rávilágít, hogy Petőfi szerepfelfogása nagyban eltért a korábban megszokottól. Amint fogalmaz, bár az előadásról nem ismerünk korabeli kritikákat, az utólagos visszaemlékezések szerint a költő nem komikus, hanem filozofikus beállítottságú, rezonőri figuraként ábrázolta a karaktert, amivel nem aratott osztatlan sikert. Így a szerep megformálásával nem sikerült visszaigazolni a neki megszavazott bizalmat és megerősítenie pozícióját a társulaton belül.

Ezek után hiába utazott Erdélybe az a szándékkal, hogy híres színészként tér majd vissza Pestre, reményei hamar szertefoszlottak. Ambícióit akkor adta fel végérvényesen, amikor 1844-ben állandó és biztos állásra tett szert. A Pesti Divatlap frissen kinevezett fiatal segéd-szerkesztője így búcsúzott álmaitól:

„Eddig Thalia papja voltam, / Most szerkesztő-segéd leszek. Isten veled, regényes élet! / Kalandok, isten veletek!”

Szilágyi Márton elmondja, hogy Petőfi a színészetet és az íróvá válás vágyát két külön karrierlehetőségként kezelte. Amikor pedig világossá vált számára, hogy színészi pályafutása megrekedt, úgy adta föl ezt a hivatást, hogy immár mindent egy lapra, a tudatos írói imázsépítésre tett fel. Így 1844 őszén utoljára, már híres íróként és a mai értelemben vett celebként lépett fel a Nemzeti Színházban. És bár a kritikusok szerint voltaképpen megbukott *Szigligeti Ede* Szökött katona című népszínművének Gémesi nótárius szerepében, az Úti jegyzetekben öniróniával emlékezett vissza a bemutatóra.

„...Azt beszélük, hogy megbuktam benne... de ez nem igaz, mert... én nem hiszem. S ez, azt tartom, elég ok a föntebbi rosszindulatú állítás megcáfolására. Az igaz, hogy e helyett: »Julcsa kisasszony a menyasszony« azt találtam mondani, hogy »Julcsa kisasszony

a vőlegény«, hanem ennél bolondabbakat is szokott mondani Lendvay, aki pedig meg lehetős színész. Szóval: nem buktam meg; s játék után egész diadalérzettel mentem vacsorára a Komlóba.»

A Tigris és hiéna kudarca

Petőfi ezek után is gyakran és szívesen járt színházba, kritikákat írt, és továbbra is baráti kapcsolatot ápolott némely művészekkel, de nem lett drámaíró. Egyetlen teljes szöveggel fennmaradt színpadi műve az 1846-ban írt Tigris és hiéna, amelynek a Nemzeti Színház által ígért premierje elmaradt. Petőfi ugyanis visszavette az előadásra szánt darabot, és nyilvánosan is felszólalt az intézmény műsor-összeállítási gyakorlatát ellen, mert úgy érezte, hogy egy Szigligeti-népszínmű miatt mellőzik az övét. Azt is méltánytalannak tartotta, hogy a Tigris és hiéna csak bérletfolyamban akarták előadni, ami anyagilag előnytelen lett volna számára.

„Lehet, hogy megbuknék művem, ha adnák; de azért vissza nem vettem volna, mert fájdalom, oly körülményekben vagyok, hogy egy pár száz forint jövedelemért eltűrném művem bukását. Méltánytalanságot azonban nem egy pár száz forintért, de egy pár ezerért sem tűnök senki fiától, tudják meg az urak...” – írta a Pesti Divatlapban.

Szalisznyó Lilla színháztörténész felhívja a figyelmet arra, hogy a Petőfi által csak „kegyencnek” titulált Szigligeti hírneve a reformkorban valódi húzóerő volt a vegyes színházi közönség számára a jegypénztáraknál. Petőfi azonban bár ismert verselőnek, ugyanakkor kezdő drámaírónak számított, szerepeltetése kockázatot rejtett, drámája műsorra tűzésének időpontját és honoráriumát is erre való tekintettel állapíthatták meg. A Szegedi Tudományegyetem kutatója szerint a kivételes bánásmódot elváró költői önértet nem fogadta el ezt a műsorpolitikát. Személyes sérelmeit egy magasabb, általánosabb szintre transzponálva, a magyar drámaírók szószólójaként jelentette meg magát.

A történelmi dráma 1883-as kolozsvári ősbemutatóját a szerző már nem érthette meg. *Szabó-Reznek Eszter* irodalomtörténész, az Eötvös Loránd Kutatási Hálózat Bölcsészettudományi Kutatóközpontjának munkatársa rámutatott, hogy bár a bírálatok méltatták Petőfi mint drámaíró első megjelenését a színpadon, igen vegyesek voltak. A helyi újságok elismerően nyilatkoztak a műről, de a fővárosi lapok

erős kritikával illették. Olyan is akadt közöttük, amelyik egyenesen „a műfaj torzszülöttjének” nevezte az alkotást cselekményvezetési és jellemábrázolásbeli következtelenségei miatt. Mások ellenben felháborítónak tartották a Petőfi-életmű ily módon történő meggyalázását, és kánonsértést kiáltottak.

A színészi példakép

Petőfi színészi példaképe a reformkor ünnepezt színésze, a Kisfaludy Társaság tagja, *Egressy Béninek*, a Szózat zeneszerzőjének bátyja, *Egressy Gábor* volt, akit kora legműveltebb aktoraként tartottak számon. A költővel 1844-ben kötöttek közeli barátságot. Amatőr fotográfusként valószínűleg ő készítette az egyetlen fennmaradt hiteles dagerrotípát Petőfiről.

Egressy Gábor Petőfihez hasonlóan nemcsak a kulturális, hanem a hazai politikai közéletben is aktív szerepet vállalt. 1848. március 15-én ő adta elő a Nemzeti Színházban a Nemzeti dalt, és egyes kutatók szerint a Nemzeti Múzeumnál is ő szavalta el a forradalmi költeményt. 1849-ben együtt keltek útra, hogy Bem tábornok erdélyi seregében szolgálják a magyar szabadság ügyét. A világosi fegyverletételt követően Egressy a tábornokkal Törökországba menekült a rá szabott halálos ítélet elől. Később Konstantinápolyból visszatért Magyarországra, ahol amnesztiában részesült, és újra színpadra állt. Hazafias életét 1866-ban hivatásához hűen Thália deszkáin fejezte be. *Obernyik Károly* – szintén Petőfi barátja – Barankovics György című drámájának címszerepét játszotta, amikor 57 évesen a színpadon végzetes szélütés érte.

Mindketten lelkes Shakespeare-rajongók voltak, barátjához hasonlóan Egressy is missziójának tekintette az angol drámaíró hazai népszerűsítését. Petőfinek az a szándéka, hogy a magyar költészet élvonalába tartozó *Arany Jánossal* és *Vörösmarty Mihállyal* Shakespeare összes művét magyar nyelvre fordítsák, nem valószínűsíthető. De vele ellentétben Egressy Gábornak megadatott, hogy Lear királyként, valamint Hamlet, Othello, IV. Henrik, Petruccio, illetve Macbeth szerepében is elkápráztassa a közönséget. Fellépett a római hadvezér, Coriolanus bőrébe bújva is. Shakespeare kései tragédiáját hűséges barátja, Petőfi Sándor mellett ő maga is lefordította németből magyar nyelvre. Ám a két mű közül csak a Petőfié jelent meg nyomtatásban. ■